

บรรยากาศ

ลมฟ้าอากาศและภูมิอากาศคือส่วนที่เป็นบรรยากาศของโลก ซึ่งห่อหุ้มโลกอยู่ด้วยแรงดึงดูด ก๊าซต่าง ๆ จะมีความหนาแน่นมากที่ระดับน้ำทะเล และจะเบาบางลงเมื่อสูงขึ้นไป ส่วนใหญ่ของบรรยากาศร้อยละ 97 อยู่ห่างจากผิวโลกออกไปประมาณ 29 กิโลเมตร (18 ไมล์) นอกจากนั้นจะกระจายอยู่รอบโลกในระดับสูงถึง 10,000 กิโลเมตร (6,000 ไมล์) ในตอนแรกควรเข้าใจเรื่องบรรยากาศของโลกเสียก่อน

ส่วนประกอบของบรรยากาศ

ส่วนประกอบของบรรยากาศที่สำคัญมี ก๊าซไนโตรเจนร้อยละ 78.084 ก๊าซออกซิเจนร้อยละ 20.946 ก๊าซอื่น ๆ ได้แก่ คาร์บอนไดออกไซด์ร้อยละ 0.033 อาร์กอนร้อยละ 0.934 นีออน ฮีเลียม คริปทอน ซีนอน ไฮโดรเจน มีเทน และไนตรัสออกไซด์ ร้อยละ 0.993

ชั้นของบรรยากาศ

ชั้นของบรรยากาศแบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

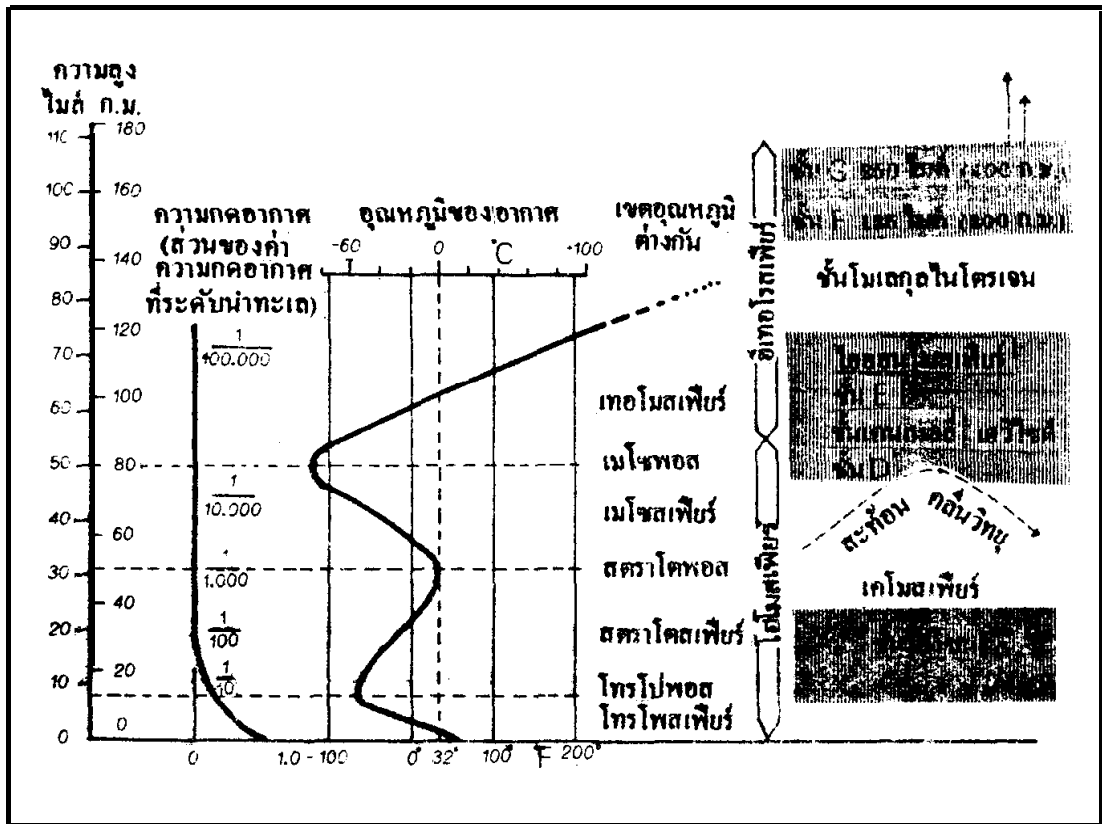
1. บรรยากาศชั้นล่าง (Homosphere)
2. บรรยากาศชั้นบน (Heterosphere)

1. บรรยากาศชั้นล่าง อยู่สูงจากผิวโลก 80 กิโลเมตร (50 ไมล์) แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ

ก. **บรรยากาศชั้นแรก (Troposphere)** อยู่เหนือผิวโลกที่ศูนย์สูตรประมาณ 12.5–15 กิโลเมตร (8–9 ไมล์) ที่ขั้วโลกประมาณ 8–10 กิโลเมตร (5–6 ไมล์) ระดับสูงสุดเรียกว่า “โทรโปพอส” (Tropopause) เป็นชั้นที่มีการลดอุณหภูมิตามความสูงประมาณ 3.5° ฟ. ต่อความสูง 1,000 ฟุต หรือ 6.4° ซ. ต่อความสูง 1,000 เมตร ยิ่งสูงอุณหภูมิยิ่งลดต่ำลงจนถึงจุดเยือกแข็ง บรรยากาศชั้นนี้แปรปรวนมีเมฆเต็มท้องฟ้า

ข. **บรรยากาศชั้นที่สอง (Stratosphere)** อยู่เหนือระดับบรรยากาศชั้นล่าง นับจากผิวโลกขึ้นไปสูง 50 กิโลเมตร (30 ไมล์) เรียกว่า "สตราโตพอส" (Stratopause) ชั้นนี้ อุณหภูมิจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจนถึง 0° ซ. (32° ฟ.) บรรยากาศชั้นนี้เคลื่อนที่ในแนวอนทิงฟ้าแจ่มใส บินสบาย

ค. **บรรยากาศชั้นที่สาม (Mesosphere)** อยู่สูงจากผิวโลกขึ้นไปถึง 80 กิโลเมตร (50 ไมล์) เรียกว่า "เมโซพอส" (Mesopause) ชั้นนี้ อุณหภูมิจะลดลงจนต่ำกว่า -60° ซ.

ชั้นของบรรยากาศบนพื้นผิวโลกสู่อวกาศ

2. **บรรยากาศชั้นบน** อยู่เหนือบรรยากาศชั้นล่างของเมโซสเฟียร์ขึ้นไป ในระดับความสูง 80-400 กิโลเมตร (50-250 ไมล์) อุณหภูมิจะเพิ่มขึ้นเรื่อยจนถึง 1,100°-1,650° ซ. บรรยากาศเบาบางมาก ประกอบด้วยก๊าซไนโตรเจน ออกซิเจน ฮีเลียม และไฮโดรเจน บรรยากาศชั้นนี้อาจแผ่ขยายไปถึง 35,000 กิโลเมตร (22,000 ไมล์)

คุณสมบัติที่สำคัญที่ทำให้บรรยากาศเปลี่ยนแปลง

คุณสมบัติที่สำคัญอันเป็นสาเหตุให้บรรยากาศรอบ ๆ โลกมีการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ อุณหภูมิความกด และน้ำหนักของอากาศ ความชื้น เมฆ หมอก และหยาดน้ำฟ้า

1. **อุณหภูมิของอากาศ (Air Temperature)** โลกได้รับพลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์เพียง 1 ใน 2 พันล้านส่วนเท่านั้น โดยการแผ่รังสีในรูปของคลื่นสั้นมาก รังสีที่มองไม่เห็น และรังสีคลื่นยาวมาก พื้นผิวโลกจะได้รับพลังงานจากดวงอาทิตย์ประมาณร้อยละ 47 ที่เหลืออีกร้อยละ 53 สูญเสียไปในบรรยากาศ

ปัจจัยสำคัญที่ควบคุมอุณหภูมิของอากาศบนพื้นผิวโลกมีดังนี้

- ก. ระยะเวลาของการส่องแสงของดวงอาทิตย์บนพื้นโลก ที่ศูนย์สูตรจะได้แสงตรง และยาวนานกว่าตำบลที่อยู่ถัดไปทางซีกโลกเหนือและใต้ ซึ่งได้รับแสงเฉียง
- ข. ที่ตั้งตามละติจูด ตำบลที่อยู่ละติจูดต่ำจะได้รับแสงตรง ส่วนในเขตละติจูดสูงได้รับแสงเฉียงทำให้มีอุณหภูมิต่ำกว่าเขตที่ได้รับแสงตรง
- ค. ความแตกต่างระหว่างพื้นดินและพื้นน้ำบนพื้นโลก พื้นน้ำดูดและคายความร้อนได้ช้ากว่าพื้นดิน
- ง. ความสูงต่ำของลักษณะภูมิประเทศ ที่สูงอุณหภูมิจะลดต่ำลงในอัตราความสูง 1,000 ฟุต อุณหภูมิจะลดลง 3.5 องศาฟาเรนไฮท์
- จ. การเกิดฤดูกาล เนื่องจากแกนโลกเอียง และโคจรรอบดวงอาทิตย์ ทำให้บริเวณต่าง ๆ ของโลกได้รับแสงและพลังงานความร้อนบนพื้นผิวโลกไม่เท่ากัน
- ฉ. ความห่างไกลจากทะเลและมหาสมุทร ย่อมทำให้สองบริเวณมีอุณหภูมิไม่เท่ากัน ทั้ง ๆ ที่ได้รับแสงเท่ากัน และอยู่ละติจูดเดียวกัน
- ช. อิทธิพลของกระแสน้ำในมหาสมุทร ได้แก่กระแสน้ำอุ่นที่เคลื่อนไหลจากศูนย์สูตรออกไปสู่บริเวณซีกโลกเหนือและใต้ และกระแสน้ำเย็นจากบริเวณขั้วโลกมาสู่บริเวณศูนย์สูตร
- ซ. การสะท้อนความร้อนของวัตถุที่อยู่บนเปลือกโลกแตกต่างกัน เช่น หิมะสีของดิน พืชพรรณธรรมชาติ ฯลฯ ทำให้การดูดซับความร้อนไว้แตกต่างกัน
- ณ. การขวางกั้นของภูเขา อันเป็นอุปสรรคในการป้องกันลมฝน และช่วยให้ฝนตก ซึ่งจะพบว่าด้านรับลมจะมีฝนตกมากกว่าด้านอับลม

ญ. ความกดอากาศสูง—ต่ำกึ่งถาวรในที่ต่าง ๆ ของโลก เช่น ความกดอากาศต่ำประจำในมหาสมุทรแปซิฟิกใกล้หมู่เกาะอาลิวเซียน และเกาะไอร์แลนด์ในมหาสมุทรแอตแลนติก

การแสดงบริเวณที่มีอุณหภูมิเท่ากันในแผนที่ ใช้เส้นอุณหภูมิเสมอภาค (Isotherm) เครื่องมือที่วัดอุณหภูมิของอากาศได้แก่ เทอร์โมมิเตอร์ (Thermometer) หน่วยที่ใช้วัดอุณหภูมิของอากาศ ได้แก่ ฟาเรนไฮท์และเซลเซียส การหาค่าอุณหภูมิเฉลี่ยประจำวัน คำนวณโดยนำค่าอุณหภูมิสูงสุดรวมกับค่าอุณหภูมิต่ำสุดหารด้วย 2

2. ความกดและน้ำหนักของอากาศ (Atmospheric Pressure)

ความกดอากาศ คือน้ำหนักของอากาศที่อยู่ชั้นบนกดอากาศชั้นล่าง อากาศจึงเกิดมีน้ำหนักขึ้น หรืออากาศมีน้ำหนักจึงเกิดมีความกด ซึ่งความกดและน้ำหนักของอากาศมีความสัมพันธ์กัน บรรยากาศชั้นล่างมีความหนาแน่นน้อยกว่าบรรยากาศชั้นบน และมีน้ำหนักมากกว่าด้วย

เครื่องมือที่ใช้วัดความกดอากาศคือ บาโรมิเตอร์ (Barometer) แบ่งเป็น 3 แบบ คือ บาโรมิเตอร์ปรอท บาโรมิเตอร์ตลับ และบาโรกราฟ โดยเฉพาะบาโรมิเตอร์ปรอทคิดขึ้นโดยนักฟิสิกส์ชาวอิตาลีชื่อ ทอริเชลลี (Toricelli) เมื่อปี พ.ศ. 2186 (ค.ศ. 1643) ทอริเชลลีใช้หลอดแก้วเล็ก ๆ ยาวประมาณ 1 เมตร (3 ฟุต) ปลายด้านหนึ่งเปิด บรรจุปรอทในหลอดแก้วให้เต็ม แล้วปิดปลายคว่ำลงในอ่างปรอท เมื่อเปิดปากหลอดแก้วซึ่งยังจมอยู่ในอ่างปรอท ปรากฏว่าปรอทในหลอดแก้วค่อย ๆ ลดต่ำลง 5—7.5 เซนติเมตร และปรอทจะอยู่ในระดับ 76 เซนติเมตร (30 นิ้ว) แสดงว่าน้ำหนักของอากาศภายนอกกดดันผิวหน้าปรอทในอ่างไม่ให้ปรอทในหลอดแก้วไหลออกมาได้หมด

หน่วยที่วัดได้แก่ นิ้ว เซนติเมตร มิลลิเมตร และมิลลิบาร์ ความกดของอากาศที่ระดับน้ำทะเลมีค่าเท่ากับ 29.92 นิ้ว หรือ 760 มิลลิเมตร หรือ 1,013.2 มิลลิบาร์

การแสดงบริเวณที่มีความกดอากาศเท่ากันในแผนที่ ใช้เส้นความกดเสมอภาค (Isobar) ทุก ๆ จุดในแผนที่ซึ่งมีเส้นนี้ลากผ่านจะมีความกดอากาศเท่ากัน

3. ความชื้น เมฆ หมอก และหยาดน้ำฟ้า (Moisture, Clouds and Precipitation)

ความชื้น หมายถึงจำนวนไอน้ำที่อยู่ในอากาศ ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามสถานที่และอุณหภูมิ ชีตชั้นความสามารถในการรับไอน้ำของอากาศเรียกว่า “อุณหภูมิต่ำอิ่มตัว”

จุดน้ำค้าง หมายถึงอุณหภูมิที่อากาศอิ่มตัวแล้วเกิดการกลั่นตัวขึ้น

ความชื้นสัมบูรณ์หรือความชื้นแท้ หมายถึงปริมาณไอน้ำที่มีอยู่ในอากาศที่แท้จริง น้ำหนักของไอน้ำในอากาศวัดเป็นกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

ความจุไอน้ำในอากาศ หมายถึงปริมาณของไอน้ำในอากาศที่มีอยู่มากที่สุด ณ อุณหภูมิต่าง ๆ กัน เช่น อุณหภูมิ 30°ซ (86°ฟ) ไอน้ำจะอิ่มตัวเมื่อมีปริมาณ 30 กรัมต่อลูกบาศก์เมตร อุณหภูมิ 40°ซ (104°ฟ) จะจุไอน้ำได้ 51 กรัมต่อลูกบาศก์เมตร

ความชื้นสัมพัทธ์ หมายถึงอัตราส่วนของไอน้ำที่มีอยู่ในอากาศที่แท้จริงเปรียบเทียบกับจุดอิ่มตัว (ความจุไอน้ำ) โดยคิดเป็นร้อยละ

เครื่องมือที่ใช้วัดความชื้นสัมพัทธ์ ได้แก่ ไฮโกรมิเตอร์ (Hygrometer) ไฮโกรมิเตอร์ชนิดแห้ง (Sling Psychrometer) ซึ่งประกอบด้วยเทอร์โมมิเตอร์ดรัมแห้ง และดรัมเปียกแขวนอยู่ใกล้ ๆ กัน

ความชื้นจำเพาะ หมายถึงอัตราส่วนระหว่างน้ำหนักของไอน้ำในอากาศต่อน้ำหนักของอากาศชื้น (รวมไอน้ำด้วย) ซึ่งมีหน่วยเป็นกรัมของไอน้ำต่อกิโลกรัมของอากาศชื้น

ความชื้นจำเพาะใช้อธิบายมวลอากาศส่วนใหญ่ได้ดี เพราะมีค่าคงที่ถึงแม้อุณหภูมิและปริมาตรจะเปลี่ยนไป

อัตราส่วนผสม หมายถึงอัตราส่วนน้ำหนักของไอน้ำต่อน้ำหนักของอากาศแห้ง (ไม่รวมน้ำหนักของไอน้ำ) มีหน่วยวัดเป็นกรัมต่อกิโลกรัม

ดัชนีของอุณหภูมิและความชื้น จากการวิจัยพบว่าถ้ามีความชื้นสัมพัทธ์ในบรรยากาศร้อยละ 20 อุณหภูมิสูง 28°ซ. จะรู้สึกสดชื่นสบายดี ถ้าความชื้นสัมพัทธ์สูงมากแม้อุณหภูมิจะสูงปานกลาง จะทำให้ร้อนอบอ้าวจนไม่สามารถปฏิบัติงานได้

เมฆ (Cloud) คือละอองไอน้ำขนาดเล็กที่เกิดจากการกลั่นตัวของไอน้ำในอากาศ โดยมีฝุ่นละอองที่เล็กมากเป็นแกนกลาง ละอองไอน้ำดังกล่าวมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 20—60 ไมครอนส์ (0.0000—0.0024 นิ้ว)

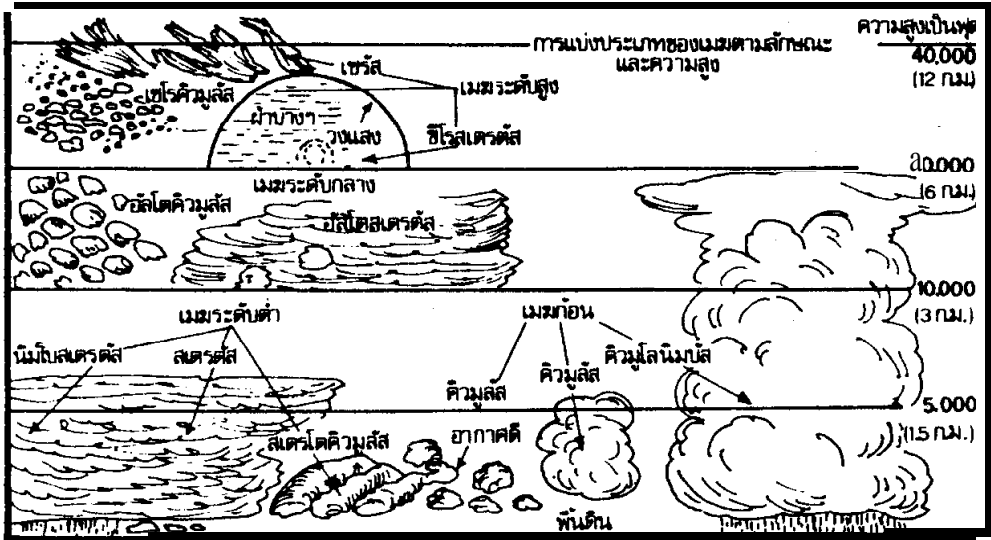
เมฆมี 2 ประเภทคือ เมฆแผ่นและเมฆที่เป็นกลุ่มก้อน

1. **เมฆแผ่นหรือชั้น (Stratiform Cloud)** แบ่งเป็น

ก. **เมฆระดับสูง (10,000—12,000 เมตร)** ได้แก่ เมฆเซอรัสคล้ายขนนก เมฆเซอโรสเตรตัส เป็นแผ่นบางกว้างมองผ่านจะเห็นดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เป็นวงแสง

ข. **เมฆระดับกลาง (1,950—6,000 เมตร)** ได้แก่ เมฆอัลโตคิวมูลัส มีลักษณะเป็นลอนคล้ายขนแกะไม่หนาที่บมาก มองทะลุเห็นท้องฟ้าได้ เมฆอัลโตสเตรตัสมีลักษณะเป็นแผ่นสีเทาอมผ่านเห็นดวงอาทิตย์ได้ยาก ท้องฟ้ามีดครึ้ม

ค. เมฆระดับต่ำ (8-1,950 เมตร) ได้แก่ เมฆสเตรตัส เป็นแผ่นสีเทาแต่ทำให้อากาศโปร่งใสปานกลาง เมฆนิมโบสเตรตัส เป็นเมฆแผ่นสีเทาปนดำที่ส่วนล่างของเมฆ เมื่อเกิดเมฆชนิดนี้ไม่นานจะมีฝนตก จึงเรียกว่า “เมฆฝน”

2. เมฆก้อน (Cumuliform Cloud) เป็นเมฆที่ก่อตัวในแนวตั้ง เกิดจากกระแสอากาศร้อนและลอยตัวขึ้นสู่เบื้องบนอย่างรวดเร็วจนเกิดเป็นเมฆคิวมูลัส ต่อมาเมื่อมีไอน้ำเพิ่มมากขึ้นจะทำให้เมฆคิวมูลัสรวมตัวกันเป็นเมฆคิวมูโลนิมบัส (Cumulonimbus) หรือเมฆพายุฝนฟ้าคะนอง มีความสูงตั้งแต่ 300-4,000 เมตร ตอนบนของเมฆมีลักษณะเหมือนรูปทั่ง นับว่าเป็นเมฆที่มีอันตรายต่อการบินมาก เพราะมีประจุไฟฟ้าบวกและลบวิ่งเข้าหากันจนเกิดประกายฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า และพายุในก้อนเมฆ

หมอก (Fog) คือละอองไอน้ำที่เกิดจากการกลั่นตัวของไอน้ำ ซึ่งมีลักษณะคล้ายเมฆแผ่นที่ลอยอยู่ในบรรยากาศชั้นล่างใกล้ผิวโลก ทำให้ทัศนวิสัยเลวลง และเป็นอันตรายต่อการคมนาคมทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ

หมอกควันหรือหมอกพิษ (Smog) คือหมอกที่เกิดจากควันในเขตโรงงานอุตสาหกรรมเมื่ออากาศเย็นลงจะมีน้ำหนักลอยต่ำลง ถ้ามีละอองไอน้ำปนอยู่ด้วย จะทำให้เป็นหมอกหนาที่ปกคลุมพื้นดินอยู่เป็นเวลานาน นอกจากลมพัดแรงหรืออากาศอุ่นขึ้นจึงจะเคลื่อนที่ไป

หมอกน้ำค้าง (Mist) คือหมอกบางในตอนเช้าที่มีทัศนวิสัยมากกว่า 1 กิโลเมตร พอได้รับแสงแดดจะระเหยจางหายไป

หมอกเกิดได้ 4 ชนิดคือ

1. หมอกที่เกิดจากการแผ่รังสีของพื้นดิน (Radiation Fog) เกิดตอนกลางคืนหรือเช้ามืดในฤดูหนาว เกิดในระยะเวลากลางคืน นอกจากนี้ยังมีหมอกที่เกิดในหุบเขา โดยเฉพาะเวลากลางคืน เมื่อเกิดอุณหภูมิลดลงโดยมีอากาศเย็นจากยอดเขาไหลมารวมอยู่ในหุบเขา หมอกดังกล่าวจะเกิดมากในคืนที่ลมสงบท้องฟ้าโปร่ง

2. หมอกที่เกิดจากการเคลื่อนไหวทับซ้อนกันของอากาศเย็น และอากาศอุ่นในระดับแนวอน (Advection Fog)

3. หมอกที่เกิดขึ้นเมื่ออากาศเคลื่อนขึ้นตามลาดชัน ทำให้มวลอากาศขยายตัวและเย็นลง (Upslope fog)

4. หมอกที่เกิดจากแนวปะทะของอากาศอุ่นและอากาศเย็นมาพบกัน (Frontal fog)

หยาดน้ำฟ้า (Precipitation) คือปรากฏการณ์ที่เกิดจากละอองน้ำหรือผลึกน้ำแข็งในก้อนเมฆกลั่นตัวหรือเปลี่ยนสภาพเป็นน้ำแข็งแล้ว เติบโตจับแน่นเป็นก้อนใหญ่ขึ้นจนไม่สามารถลอยอยู่เป็นก้อนเมฆได้ ต้องร่วงหล่นลงมาถึงพื้นโลกกลายเป็นฝน ฝนแข็ง ลูกเห็บ หิมะ น้ำค้าง และน้ำค้างแข็ง

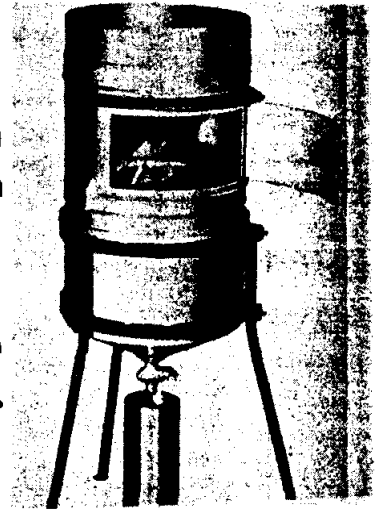
ฝน เกิดจากละอองไอน้ำในเมฆรวมตัวกันเป็นหยดน้ำขนาดใหญ่กว่าเมฆและหมอกตกลงมาเป็นฝน ถ้าตกแรงเม็ดฝนโตเรียกว่า **ฝนชุก (Rain Shower)** ถ้าตกโปรปรายไปตามลมได้เรียกว่า **“ฝนละออง” (Drizzle)**

ฝนที่ตกมี 3 ชนิดคือ

1. ฝนที่เกิดจากการพาความร้อน หรือฝนฟ้าคะนอง ฤดูร้อน (Convictional Rain) เกิดจากอากาศร้อนลอยตัวขึ้นสู่เบื้องบน ทำให้อุณหภูมิลดต่ำลงจนถึงจุดอิ่มตัว และตกลงมาเป็นฝน ส่วนใหญ่จะตกตอนบ่ายหรือค่ำ

2. ฝนที่เกิดจากการปะทะภูเขา หรือฝนด้านรับลมตามลาดเชิงเขา (Orographic Rain) ทำให้ฝนตกหนักด้านรับลม หรือต้นลม (Windward Slope) ส่วนด้านกำบังลมหรืออับลม (Leeward Slope) มีฝนตกน้อยมาก เรียกว่า **“เขตเงาฝน” (Rainshadow)** บางแห่งฝนไม่ตกเลยจนกลายเป็นทะเลทราย

3. ฝนที่เกิดจากพายุหมุน (Cyclonic Rain) เกิดในบริเวณที่มีมวลอากาศเย็นและอากาศอบอุ่นมาปะทะกันในแนวอน มวลอากาศเย็นจะซัดมวลอากาศอุ่นให้ลอยตัวสูงขึ้น เกิดเมฆ พายุ ฝนฟ้าคะนอง และมีฝนตก นอกจากนี้ยังเป็นฝนที่เกิดจากหย่อมความกด

เครื่องวัดปริมาณน้ำฝน
แบบมาตรฐาน

อากาศต่ำเคลื่อนที่สู่เบื้องบน ทำให้หย่อมความกดอากาศสูงที่อยู่รอบ ๆ เคลื่อนเข้าสู่ศูนย์กลางของหย่อมความกดอากาศต่ำ เมื่อมีการยกตัวลอยขึ้นจะก่อให้เกิดฝนและพายุตามมา

นอกจากนี้ยังมีฝนดีเปรสชันที่เกิดจากพายุหมุน ซึ่งมีความเร็วน้อยกว่า 61 กิโลเมตรต่อชั่วโมง (33 นอต)

เครื่องมือวัดน้ำฝน (Rain Gauge) มีลักษณะเป็นรูปทรงกระบอกกว้าง 10 เซนติเมตร และ 20 เซนติเมตร และมีขีดบอกปริมาณน้ำฝน เครื่องวัดนี้ต้องตั้งไว้กลางแจ้ง ห่างจากอาคารชายคาและร่มไม้พอสมควร

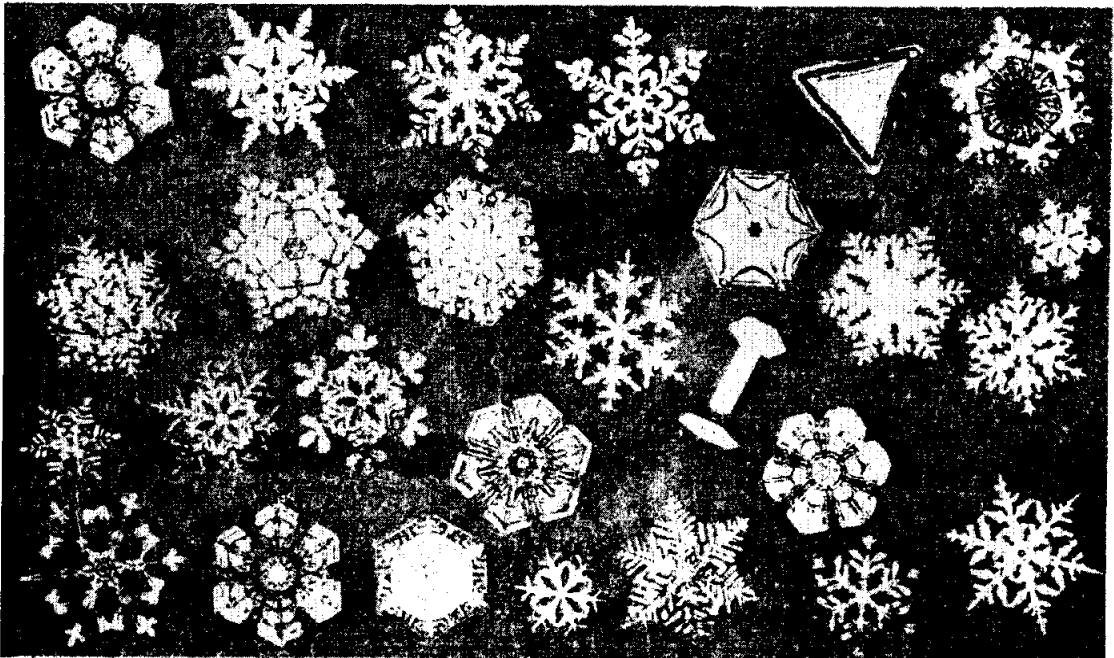
ฝนแข็ง (Sleet or Freezing Rain)

— หมายถึง หยาดน้ำฝนที่กลายเป็นเม็ดน้ำแข็ง เมื่อตกลงมาผ่านถึงอากาศชั้นล่างซึ่งมีอุณหภูมิต่ำกว่าจุดเยือกแข็ง ใช้เรียกกันในสหรัฐอเมริกา

— หมายถึง หิมะที่ตกปนมากับฝนซึ่งนับเป็นฝนแข็งอีกแบบหนึ่ง

ลูกเห็บ (Hail) หมายถึงก้อนน้ำแข็งขุ่นกลม ๆ มีลักษณะเป็นชั้นซ้อนกันเหมือนกานหิวหอม โดยทั่วไปเกิดเมื่อมีพายุฟ้าคะนอง

หิมะ (Snow) เกิดจากไอน้ำในอากาศรวมตัวเป็นผลึกน้ำแข็งเล็ก ๆ ลักษณะรูปหกเหลี่ยมด้านเท่าเกาะกันอยู่เป็นจำนวนมาก หิมะเกิดในเขตที่มีอุณหภูมิต่ำกว่าจุดเยือกแข็ง หิมะหนา 1 ฟุต (12 นิ้ว) มีค่าเท่ากับปริมาณน้ำฝนที่ตก 1 นิ้ว

ผลึกหิมะชนิดต่าง ๆ ที่มองดูด้วยกล้องขยาย

หิมะแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ

– หิมะแห้ง (dry snow) พบในเขตที่อุณหภูมิของอากาศเหนือพื้นดินมีอุณหภูมิต่ำกว่าจุดเยือกแข็ง

– หิมะเปียก (wet snow) พบในเขตที่อุณหภูมิของอากาศเหนือพื้นดินมีอุณหภูมิสูงกว่าจุดเยือกแข็ง

น้ำค้าง (Dew) เกิดจากละอองน้ำในอากาศกลั่นตัวเป็นหยดน้ำเล็ก ๆ เกาะอยู่ตามใบไม้ ใบหญ้า และสิ่งที่ยืน

น้ำค้างแข็ง (Frost) เกิดจากการกลั่นตัวของไอน้ำในอากาศเป็นเกล็ดน้ำแข็งโดยไม่ต้องเป็นน้ำค้างก่อน น้ำค้างแข็งทำให้พืชตายเสียหายได้ และจะเกิดในคืนที่ท้องฟ้าโปร่ง ลมสงบ อากาศเย็น

ความสัมพันธ์ระหว่างลมกับความกดอากาศ (Relation of Winds to Barometric Pressure)

ลมที่เคลื่อนจากหย่อมความกดอากาศสูงไปสู่หย่อมความกดอากาศต่ำ จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับความแตกต่างของความกด ถ้าแตกต่างกันมากในระยะทางไม่ไกลจากกันมากนักลมจะพัดแรงขึ้น ความแตกต่างของความกดอากาศนี้เรียกว่า "ความลาดชันของความกดอากาศ (Pressure Gradient) ดังนั้นบริเวณที่มีความลาดชันมากลมจะพัดแรง ลาดชันน้อยลมจะพัดช้าลง"

ทิศทางของลมที่พัด ลมที่พัดบนพื้นโลกจะพัดเฉ เพราะโลกหมุนรอบตัวเองทำให้เกิดแรงหนีศูนย์กลางขึ้น โดยเฉพาะบริเวณใกล้ขั้วโลกมีแรงหนีศูนย์กลางมากกว่าบริเวณใกล้ศูนย์สูตร

ตามกฎของ วิลเลียม เฟอร์เรล (Ferrel's law) สรุปว่า "ลมที่พัดในซีกโลกเหนือจะพัดเฉไปทางขวามือ ส่วนลมที่พัดในซีกโลกใต้จะพัดเฉไปทางซ้ายมือ" ซึ่งต้องสังเกตโดยหันหน้าไปตามลม

ตามกฎของ บายส์ แบลลอต (Buys Ballot's Law) สรุปว่า "ในซีกโลกเหนือถ้าหันหน้าไปตามลมทางซ้ายจะเป็นบริเวณความกดอากาศต่ำ และทางขวามือจะเป็นบริเวณที่มีความกดอากาศสูง ส่วนในซีกโลกใต้ทางซ้ายมือจะเป็นความกดอากาศสูง ทางขวามือจะเป็นความกดอากาศต่ำ"

สรุป ลมบนผิวโลกเกิดจากพลัง 2 ประการ คือ

1. ความแตกต่างของความกดอากาศซึ่งได้รับแสงจากดวงอาทิตย์ไม่เท่ากัน ทำให้การถ่ายเทอากาศเกิดขึ้นตลอดเวลา เพื่อให้เกิดสภาพสมดุล และเกิดลมประจำของโลกขึ้น
2. การหมุนรอบตัวเองของโลก ทำให้เกิดแรงหนีศูนย์กลาง และมีผลต่อทิศทางลมที่พัดเฉไปจากเดิม

ลมและการหมุนเวียนของลมบนพื้นโลก (Winds and the Global Circulation)

ลม (Winds) หมายถึงอากาศที่เคลื่อนที่ในแนวนอน เกิดจากความกดอากาศที่แตกต่างกัน อากาศจะเคลื่อนที่จากบริเวณที่มีความกดอากาศสูงไปสู่บริเวณที่มีความกดอากาศต่ำ ส่วนอากาศที่เคลื่อนที่ขึ้น-ลงในแนวดิ่งหรือตั้ง ซึ่งเกิดจากการนำหรือการแผ่รังสีความร้อน เรียกว่า “กระแสอากาศ” (air current)

สรุปได้ว่า อากาศที่เคลื่อนไหวบนพื้นโลกมี 2 ชนิดคือ

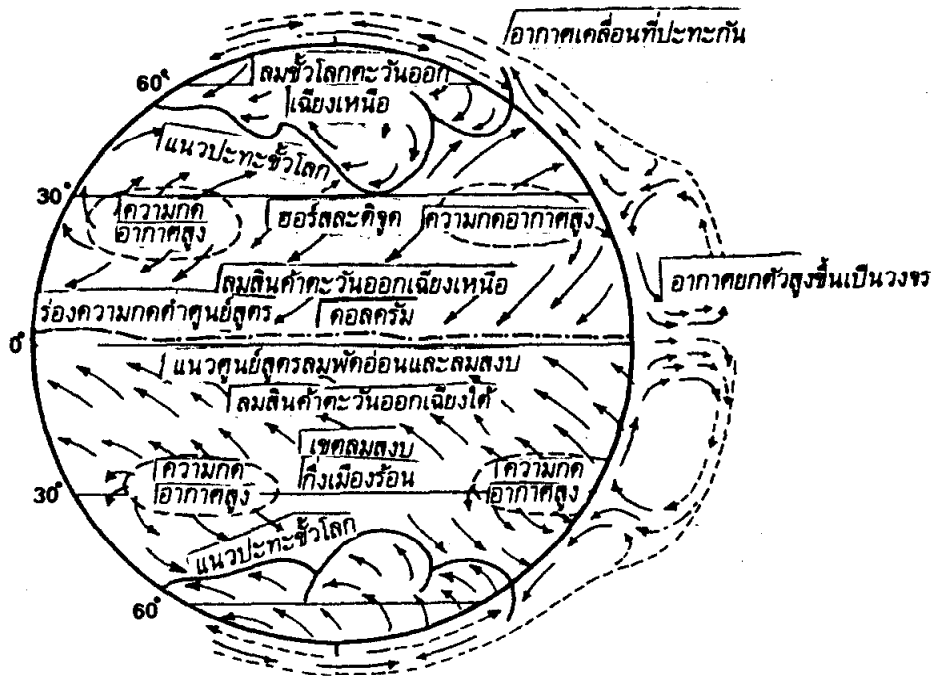
1. ลม
2. กระแสอากาศ

ลมที่พัดตามแนวนอน มี 2 ระดับ คือ

ก. **ลมระดับสูงหรือลมชั้นบน (Upper winds)** คือลมที่เกิดจากอากาศในระดับโทรโปสเฟียร์ เคลื่อนที่กับระดับสตราโตสเฟียร์ ซึ่งมีอุณหภูมิร้อน-เย็นแตกต่างกันมาก ทำให้คลื่นอากาศเคลื่อนที่จากเขตร้อนไปทางเหนือ และคลื่นอากาศเย็นจากขั้วโลกเคลื่อนมาทางศูนย์สูตร ลมนี้พัดแรงจัดมากประมาณ 350–450 กิโลเมตรต่อชั่วโมง (200–250 ไมล์ทะเลต่อชั่วโมง) เรียกว่า “กระแสลมกรดหรือกระแสเจ็ต” (Jet stream) ลมนี้พัดอยู่เหนือลมประจำตะวันตกซึ่งสูงประมาณ 10,000–12,000 เมตร (30,000–40,000 ฟุต) มีลักษณะโค้งเป็นแนวแคบ ๆ เหมือนสายน้ำลำธาร ความเร็วจะมีมากที่ตอนกลาง ส่วนด้านเหนือและใต้ความเร็วจะลดลงบ้าง

กระแสลมกรดที่พัดอยู่ในระดับสูงนี้มีผลต่อการเดินอากาศ และพลังงานที่ได้รับจากดวงอาทิตย์บนผิวโลกเปลี่ยนไป

ข. **ลมระดับผิวโลกหรือลมชั้นล่าง (Surface wind)** คือลมที่พัดในระดับ 600–900 เมตร ใกล้เคียงผิวโลกโดยพัดจากบริเวณความกดสูงไปสู่บริเวณความกดอากาศต่ำ

การพัดหมุนเวียนของลม มี 2 ลักษณะ คือ

1. ระบบการหมุนเวียนแบบไซโคลน (Cyclonic Circulation) เป็นลักษณะการเคลื่อนที่ของอากาศที่มีความกดสูง (High Pressure) เข้าสู่ศูนย์กลางความกดต่ำ (Low Pressure) หรือร่องความกดอากาศต่ำ (Trough)

ระบบลมที่พัดเข้าสู่ศูนย์กลางนี้ ถ้าเกิดในซีกโลกเหนือจะหมุนทวนเข็มนาฬิกา และในซีกโลกใต้จะหมุนตามเข็มนาฬิกา ถ้าอากาศเคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูงเรียกว่า พายุ

2. ระบบการหมุนเวียนแบบแอนติไซโคลน (Anticyclonic Circulation) เป็นลักษณะการเคลื่อนที่ของอากาศที่มีความกดสูงออกจากศูนย์กลาง ทำให้สภาพท้องฟ้าบริเวณนั้นโปร่ง

ระบบลมที่พัดออกจากบริเวณความกดอากาศสูงนี้ ถ้าเกิดในซีกโลกเหนือจะหมุนตามเข็มนาฬิกา และในซีกโลกใต้จะหมุนทวนเข็มนาฬิกา

การวัดความเร็วลม เครื่องมือที่ใช้วัดความเร็วลมเรียกว่า "แอนนิโมมิเตอร์" (Anemometer) ใช้วัดความเร็วลมระดับต่ำมี 2 ชนิด คือ

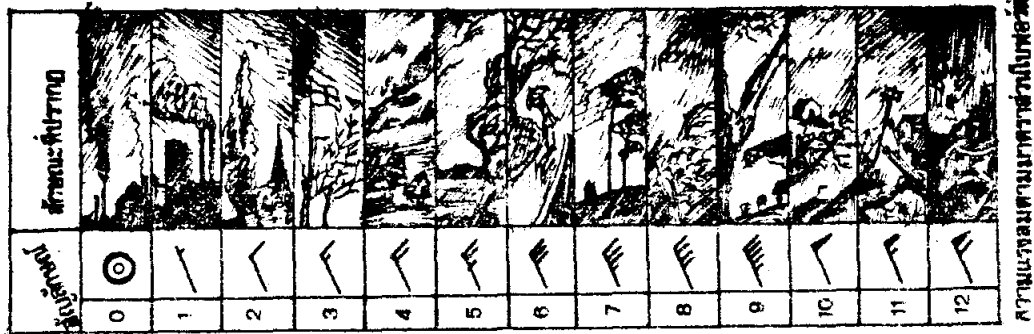
ก. แบบรูปถ้วย (Cup anemometer) มีลักษณะเป็นถ้วยครึ่งวงกลม 3 ใบ หรือ 4 ใบ

ข. แบบกราฟ (Anemograph)

หน่วยที่วัดความเร็วลมเป็นกิโลเมตร ไมล์ทะเล* หรือไมล์อากาศ (น็อต) 1 น็อตเท่ากับ 6,076.103 ฟุต หรือ 1,852 เมตร (1.85 กิโลเมตร)

* ไมล์ทะเล (น็อต) เท่ากับ 1.85 กิโลเมตร

นอกจากนี้ยังมีมาตราส่วน โบฟอร์ต (Beaufort Scale) ซึ่งเป็นหน่วยวัดที่ พลเรือเอก เซอร์ ฟรานซิส โบฟอร์ต เมื่อ พ.ศ. 2349 กำหนดจากเลข 0—12 รวม 13 ชั้น ในปี พ.ศ. 2492 องค์การอุตุนิยมวิทยาโลกได้กำหนดน็อดเป็นหน่วยสากล และต่อมาอีก 6 ปี แผนที่อากาศทั้งหมดก็ใช้ระบบไมล์อากาศ หรือ ไมล์ทะเล หรือ น็อด

มาตราส่วนโบฟอร์ต (Beaufort Scale)

เครื่องหมาย	จำนวนความแรง	ชื่อลม	ขนาดของลมตามลักษณะที่ปรากฏ	ความเร็ว น็อด/ชม.	ความเร็ว กิโลเมตร/ชม.
	0	สงบ (Calm)	ลมเงียบ คว้นลอยขึ้นตรง ๆ	น้อยกว่า 1	น้อยกว่า 1.8
	1	ลมเบา (Light air)	คว้นลอยตามลม แต่ครลมไม่หันไปทางทิศทางลม	1-3	1 A-5.5
	2	ลมเฉื่อยเบา (Light breeze)	รู้สึกลมพัดที่หน้า ครเบนไปตามทิศลม ใบไม้ไหว	4-7	7.4-12.9
	3	ลมเฉื่อย (Gentle breeze)	ใบไม้และกิ่งไม้เล็ก ๆ กระดิก ธงปลิว	8-12	14.8-22.2
	4	ลมเฉื่อยปานกลาง (Moderate gale)	ฝุ่นตลบ กิ่งไม้ยับเขยื้อน	13-18	24.1-33.3
	5	ลมเฉื่อยค่อนข้างแรง (Fresh breeze)	ต้นไม้เล็ก ๆ แกว่งไกวไปมา มีระลอกน้ำ	19-24	35.2-44.4
	6	ลมเฉื่อยแรง (Strong breeze)	กิ่งไม้ใหญ่ยับเขยื้อน ได้ยินเสียงหวีตามสายโทรเลขและสายไฟฟ้า	25-31	46.3-57.4
	7	ลมจัดปานกลาง (Moderate gale)	ต้นไม้โยนทั้งต้น เดินทวนลมรู้สึกไม่สะดวก	32-38	59.2-x.3
	8	ลมจัดค่อนข้างแรง (Fresh gale)	กิ่งไม้เล็ก ๆ หัก เดินทวนลมไม่สะดวกมาก	39-46	72.2-85.1
	9	ลมจัดมาก (Strong gale)	อาคารที่ไม่มั่นคงหักพัง หลังคาปลิว	47-54	86.9-99.5

เครื่องหมาย	จำนวนความแรง	ชื่อลม	ขนาดของลมตามลักษณะที่ปรากฏ	ความเร็ว น็อต/ชม.	ความเร็ว กิโลเมตร/ชม.
	10	ลมพายุ (Whole gale)	ต้นไม้ถอนรากโค่น อาคารสิ่งก่อสร้างเสียหาย	55-63	101.7-116.5
	11	พายุจัด (Storm)	มีความเสียหายร้ายแรง แต่เป็นบริเวณกว้าง	64-75	118.4-138.7
	12	พายุหมุนจัด (Hurricane หรือ Typhoon)	มีความเสียหายร้ายแรงมาก อาจเกิดขึ้นหลายบริเวณ บางแห่งเสียหายหมด	มากกว่า 75	136.7

ประเภทของลมระดับผิวโลก

ลมระดับผิวโลกจำแนกเป็น 5 ประเภท คือ

1. ลมประจำปี ได้แก่ ลมสินค้า ลมประจำตะวันตก และลมขั้วโลก
2. ลมประจำฤดู ได้แก่ ลมมรสุมฤดูร้อน และลมมรสุมฤดูหนาว
3. ลมประจำเวลา ได้แก่ ลมบก ลมทะเล ลมภูเขา และลมหุบเขา
4. ลมประจำถิ่น ได้แก่ ลมร้อน และลมหนาวชนิดต่าง ๆ
5. ลมพายุ ได้แก่ พายุฟ้าคะนอง และพายุหมุน

1. **ลมประจำปี** คือลมที่พัดในทิศทางเดียวกันเป็นประจำตลอดปี ซึ่งเป็นผลมาจากแนวความกดอากาศสูง-ต่ำ* ที่ปรากฏอยู่บนพื้นโลกดังนี้

ก. เขตความกดอากาศต่ำศูนย์สูตร หรือร่องความกดอากาศต่ำที่ศูนย์สูตรประมาณระหว่างละติจูด 5° เหนือ ถึง 5° ใต้ เป็นเขตที่มีความกดอากาศต่ำ อุณหภูมิสูงตลอดปี (แนวนี้อาจเลื่อนขึ้นลงตามแนวการส่องแสงของดวงอาทิตย์) เป็นเขตลมสงบ

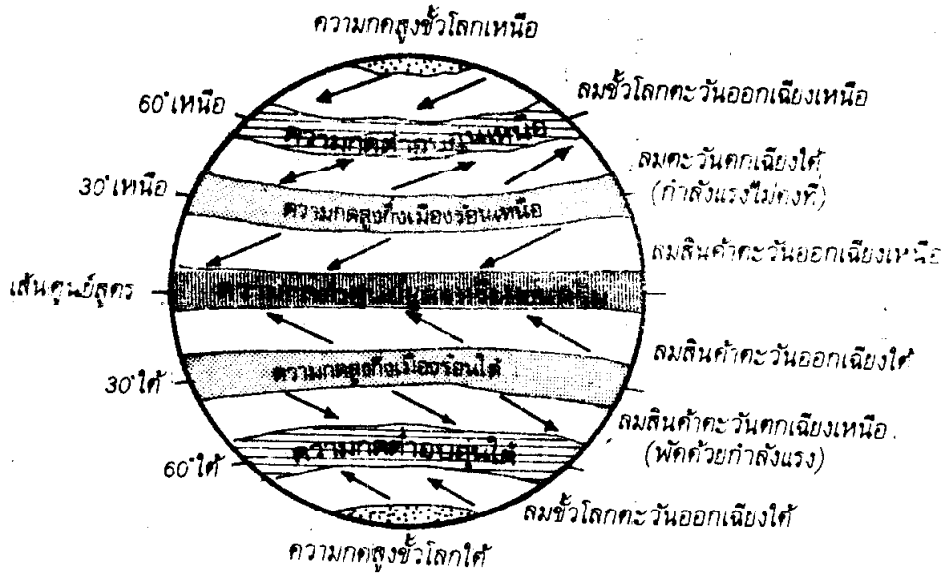
ข. เขตความกดอากาศสูงกึ่งเมืองร้อน หรือแนวร่องม้า ประมาณระหว่างละติจูด 30°-35° เหนือและใต้ เป็นเขตลมสงบ มีกระแสอากาศเย็นไหลลง ทำให้แห้งแล้ง

ค. เขตความกดอากาศต่ำกึ่งขั้วโลก ประมาณระหว่างละติจูด 60°-65° เหนือและใต้

ง. เขตความกดอากาศสูงขั้วโลก อยู่บริเวณขั้วโลกเหนือและใต้ มีอุณหภูมิต่ำ

* แนวความกดสูง-ต่ำ เกิดจากเปลือกโลกได้รับพลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์ไม่เท่ากัน (เพราะแกนโลกเอียง) ความแตกต่างระหว่างพื้นดินและพื้นน้ำ และผลจากการหมุนรอบตัวเองของโลก

เขตความกดอากาศสูง—ต่ำ มิได้เป็นแนวติดกันรอบโลก แต่เกิดเป็นหย่อม ๆ ลมจะพัดจากเขตความกดอากาศสูงไปสู่บริเวณที่มีความกดอากาศต่ำ และจะพัดเฉตามแรงหนีศูนย์กลาง และอัตราความเร็วการหมุนรอบตัวเองของโลก โดยพัดเฉทางขวามือในซีกโลกเหนือ และพัดเฉทางซ้ายมือในซีกโลกใต้ เมื่อหันหน้าไปตามทิศทางลมที่พัด

ลมประจำปีในเขตละติจูดต่ำ ได้แก่ ลมสินค้าตะวันออกเฉียงเหนือ และลมสินค้าตะวันตกเฉียงใต้

ลมประจำปีในเขตละติจูดกลาง (อบอุ่น) ได้แก่ ลมตะวันตกเฉียงใต้ในซีกโลกเหนือ และลมตะวันออกเฉียงเหนือในซีกโลกใต้ ลมตะวันตกในซีกโลกใต้พัดรุนแรงจนเกิดเสียงครวญครางดังปีศาจ เพราะพัดผ่านพื้นน้ำเป็นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยมีสิ่งกีดขวาง

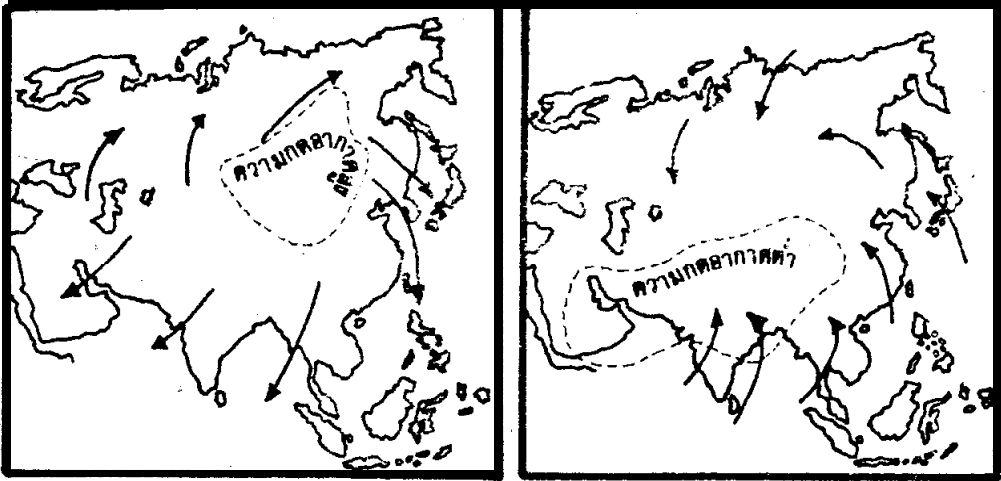
ลมประจำปีในเขตละติจูดสูง ได้แก่ ลมขั้วโลกตะวันออกเฉียงเหนือ และลมขั้วโลกตะวันตกเฉียงใต้

2. ลมประจำฤดู คือลมที่พัดเปลี่ยนทิศทางตามฤดูกาล ส่องแสงของดวงอาทิตย์ประมาณช่วงละ 5-6 เดือน ได้แก่ ลมมรสุมฤดูหนาว และลมมรสุมฤดูร้อน

ลมประจำฤดูจะพัดแรงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะตั้งอยู่ระหว่างทวีปเอเชีย และออสเตรเลีย ระหว่างมหาสมุทรอินเดีย และแปซิฟิก ปริมาณน้ำฝนจะได้รับมากในช่วงมรสุมฤดูร้อน

ก. ลมมรสุมฤดูร้อน

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดลมมรสุมฤดูร้อน คือ ความแตกต่างระหว่างพื้นดิน และพื้นน้ำ ในฤดูร้อนบนพื้นดินจะมีความกดอากาศต่ำ อุณหภูมิสูง เพราะได้รับแสงจากดวงอาทิตย์มากกว่าบริเวณอื่น ส่วนบริเวณมหาสมุทรด้านใต้อุณหภูมิจะต่ำกว่า มีความกดอากาศสูง จึงเกิดลมมรสุมพัดจากพื้นน้ำไปสู่แผ่นดินเป็นเวลานานติดต่อกัน 5-6 เดือน (พฤษภาคม-ตุลาคม)

การเกิดมรสุมฤดูหนาว

การเกิดมรสุมฤดูร้อน

ข. ลมมรสุมฤดูหนาว

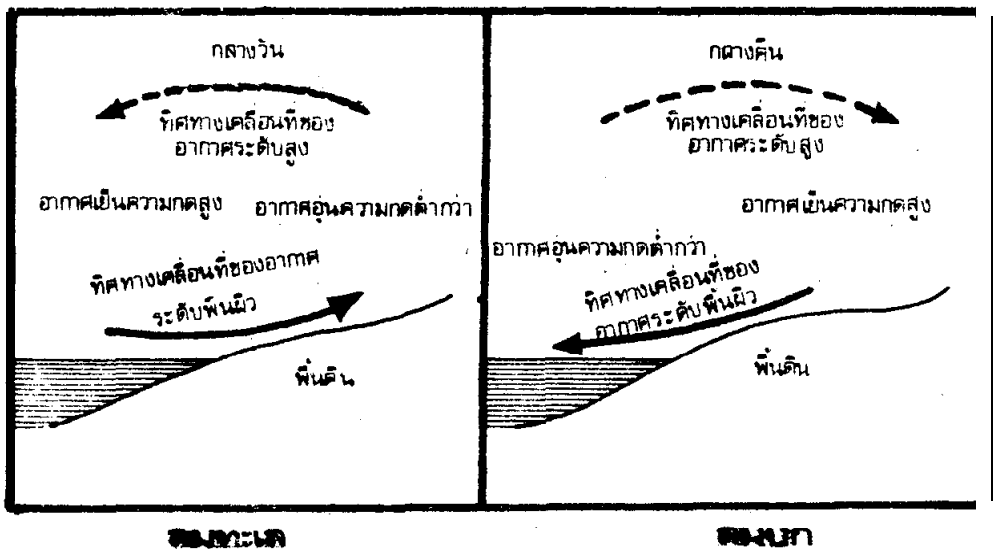
ลมมรสุมฤดูหนาวจะเกิดในเดือนตุลาคม-เมษายน ซึ่งเป็นช่วงที่แสงอาทิตย์ส่องตรงในซีกโลกใต้ ทำให้พื้นดินในซีกโลกเหนือมีอุณหภูมิต่ำเกิดความกดอากาศสูง เคลื่อนที่เข้าสู่บริเวณความกดอากาศต่ำ ในมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก

ลมมรสุมนี้เดิมใช้เรียกลมที่พัดในทะเลอาหรับว่า มาซิม (Mausim) หมายถึง ฤดู ต่อมาใช้เรียกในบริเวณภาคใต้ทวีปเอเชีย ภาคตะวันออกทวีปแอฟริกา และภาคเหนือทวีปออสเตรเลีย ทิศทางของลมมรสุมจะพัดเฉไปตามกฎของเฟอร์เรลที่กล่าวมาแล้วคือ ในซีกโลกเหนือ ลมจะพัดเฉไปทางขวามือ ซีกโลกใต้พัดเฉไปทางซ้ายมือ โดยหันหน้าไปตามทิศทางลมที่พัด

3. ลมประจำเวลา คือลมที่พัดเป็นเวลาในบริเวณไม่กว้างขวางนัก เกิดจากความแตกต่างระหว่างพื้นดินกับพื้นน้ำ หรือลักษณะภูมิประเทศ รวมทั้งคุณสมบัติในการรับ-ถ่ายเทความร้อน ที่สำคัญได้แก่ ลมบก ลมทะเล ลมภูเขา และลมหุบเขา

ก. ลมบก เป็นลมที่พัดจากบก (แผ่นดิน) ไปสู่ทะเล ส่วนมากเป็นลมที่พัดชายฝั่ง เกิดในเวลากลางคืน เพราะเวลากลางคืนพื้นดินตอนในทวีปจะคายความร้อนเย็นตัวลงเร็วกว่าพื้นน้ำ ทำให้อุณหภูมิต่ำกว่าพื้นน้ำ จึงเกิดลมพัดจากบริเวณความกดอากาศสูงไปสู่บริเวณความกดอากาศต่ำ (ในทะเล) ลมนี้มีประโยชน์ต่อชาวประมงในการนำเรือออกจากฝั่งไปจับปลา

ข. ลมทะเล เป็นลมที่พัดจากทะเลมาสู่แผ่นดิน พัดในเวลากลางวัน เพราะในเวลากลางวันพื้นดินจะร้อนเร็วกว่าพื้นน้ำ ทำให้มีความกดอากาศแตกต่างกัน จึงเกิดลมพัดจากทะเลมาสู่แผ่นดินซึ่งมีความกดอากาศต่ำกว่า ลมนี้ช่วยให้อากาศชายฝั่งเย็นสบายขึ้น

ค. ลมภูเขา เป็นลมที่พัดจากภูเขาไปสู่หุบเขา เกิดในเวลากลางคืน เพราะหุบเขาคายความร้อน มีความกดอากาศต่ำ ส่วนยอดเขาอากาศเย็น มีความกดอากาศสูงกว่า จึงเคลื่อนมาสู่หุบเขา

ง. ลมหุบเขา เป็นลมที่พัดจากหุบเขาไปสู่ยอดเขา เกิดในเวลากลางวัน เพราะยอดเขาได้รับความร้อนเร็วกว่าหุบเขา ทำให้มีความกดอากาศต่ำกว่าหุบเขา ลมจึงพัดจากหุบเขาไปสู่ยอดเขา

ลมภูเขาและลมหุบเขามีอิทธิพลต่อภูมิอากาศในเขตภูเขาและน้ำตกใต้เขา

4. ลมประจำถิ่น คือลมที่พัดอยู่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งโดยเฉพาะ และเกิดขึ้นเป็นประจำ มีช่วงการเกิดยาวนานกว่าลมประจำเวลา เป็นผลมาจากความแตกต่างของอุณหภูมิ

ในภูมิประเทศแบบต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ซึ่งก่อให้เกิดลมพัดขึ้น ชื่อของลมจะเรียกแตกต่างกันตามท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นลมร้อน และลมเย็น

— ลมประจำถิ่นที่พัดจากยอดเขาสูงสู่ลาดเขาและหุบเขา จะเป็นลมร้อน และแห้ง เช่น ลมร้อนชินุก และเฟิน

— ลมประจำถิ่นที่พัดผ่านดินแดนที่ร้อนและแห้งแล้ง เช่น ทะเลทรายจะเป็นลมร้อน เช่น ลมร้อนสิร็อกโก และคิบลิ

— ลมประจำถิ่นที่พัดผ่านบริเวณที่หนาวเย็น จะเป็นลมเย็น หรือลมหนาว เช่น ลมมิสตรัล

ลมประจำถิ่นในทวีปต่าง ๆ มีดังนี้

ทวีปอเมริกาเหนือ ได้แก่ ลมร้อนชินุก ลมเหมโปรราลส์ ลมเย็นบิมเปโร ลมหนาวนอร์ค

ทวีปยุโรป ได้แก่ ลมหนาวบีส ลมหนาวโบรา ลมร้อนเฟิน ลมหนาวทรามอนูตانا ลมหนาวมิสตรัล

ทวีปเอเชีย ได้แก่ ลมว่าว ลมตะเกา ลมหนาวบูราน ลมเย็นสุมาตรา ลมร้อนโบโฮร็อค ลมร้อนคาราบูราน ลมร้อนร้อยยี่สิบวัน

ทวีปแอฟริกา ได้แก่ ลมร้อนสิร็อกโก ลมร้อนฮาริมัตตาน ลมร้อนกัมชิน ลมอุ่นเบอร์ก

ทวีปออสเตรเลีย ได้แก่ ลมร้อนบริกฟิลเดอร์ ลมหนาวเซาท์เธอร์รี่ เบิสเตอร์

5. ลมพายุ ลมพายุแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

ก. พายุฟ้าคะนอง (Thunder storm)

ข. พายุหมุน (Cyclonic storm)

ก. *พายุฟ้าคะนอง* คือพายุที่เกิดจากเมฆคิวมูโลนิมบัสก้อนใหญ่แล้วพัฒนาที่ก่อตัวขึ้นเป็นเมฆคิวมูโลนิมบัส (Cumulonimbus) ซึ่งเป็นเมฆที่ทำให้เกิดพายุฟ้าคะนองในบริเวณไม่กว้างขวางมากนัก และเกิดในช่วงระยะเวลาอันสั้น ส่วนใหญ่มักเกิดเหนือพื้นดินมากกว่าพื้นน้ำ และในขณะที่เกิดจะมีลมพัดแรงจัด ฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ถ้ามีกระแสลมพัดขึ้นแรงจัดอาจมีลูกเห็บตกลงมาด้วย

ลักษณะการเกิดของพายุฟ้าคะนองมี 3 แบบ คือ

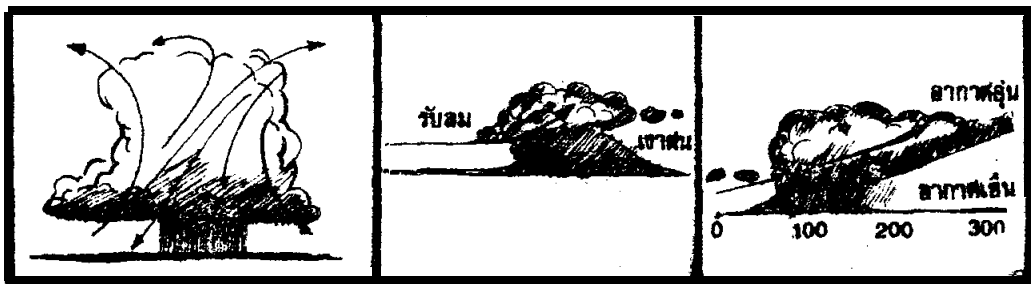
1. เกิดจากกระแสอากาศร้อนลอยตัวขึ้นสู่เบื้องบน หรือการพาความร้อน (Thermal Thunderstorm หรือ Convective) พายุฟ้าคะนองแบบนี้เกิดในเขตละติจูดต่ำและละติจูดกลาง ในเขตที่มีภูมิอากาศร้อน และเกิดในช่วงฤดูร้อนมากกว่าฤดูอื่น ๆ เมื่อมวลอากาศได้รับความร้อนจากพลังงานดวงอาทิตย์เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ลอยตัวสูงขึ้น อุณหภูมิลดต่ำลงเรื่อย ๆ ทำให้อไอน้ำในอากาศเกิดการกลั่นตัวเป็นเมฆหนา เรียกว่า เมฆคิวมูลัส มีลักษณะคล้ายดอกกะหล่ำปลี ต่อมาพัฒนาขึ้นเป็นเมฆคิวมูโลนิมบัส เมื่อไอน้ำกลั่นตัวจะเกิดพลังความร้อนแฝง ทำให้อากาศดันตัวขึ้นไป ทุกครั้งที่เกิดการกลั่นตัวก็จะเกิดความร้อนแฝงช่วยดันตัวขึ้นไปอีก อันจะทำให้เกิดพายุแรงเพิ่มขึ้น ยอดเมฆแผ่ออกเป็นบริเวณกว้างคล้ายรูปทั่ง ส่วนที่ยื่นล้าไปทางใดมากพายุจะเคลื่อนไปทางทิศนั้น บริเวณฐานเมฆมีสีด้ามืดเป็นศูนย์กลางของฝนและพายุ ถ้าอุณหภูมิของก้อนเมฆยังสูงกว่าอุณหภูมิกายนอก ก้อนเมฆนั้นจะเพิ่มแรงดันสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่ออุณหภูมิตอนกลางของก้อนเมฆลดต่ำลงถึงจุดเยือกแข็งจะแยกประจุไฟฟ้าลบไว้ต่างหาก ทำให้ประจุบวกและลบไม่สมดุลกัน ทำให้เกิดฟ้าแลบ ฟ้าร้อง และฟ้าผ่าได้

ฟ้าแลบ (Lightning) เกิดจากการเคลื่อนที่ของประจุไฟฟ้าบวกและลบเข้าหากัน ทำให้เกิดประกายขึ้นเรียกว่า “ฟ้าแลบ”

ฟ้าร้อง (Thunder) เกิดจากการระเบิดของอากาศเมื่ออุณหภูมิตั้งขึ้น อันเป็นผลมาจากการเคลื่อนตัวของประจุไฟฟ้าบวกและลบเข้าหากัน

ฟ้าผ่า (Thunderbolt) เกิดจากประจุไฟฟ้าจากก้อนเมฆเคลื่อนลงสู่พื้นดิน อาจทำให้คนและสัตว์เสียชีวิต หรือทำให้เกิดไฟไหม้บ้านเรือน และป่าไม้ได้

ลูกเห็บ (Hail) เกิดจากกระแสอากาศร้อนพัดพาละอองฝนให้ลอยขึ้นสู่เบื้องบน จนถึงเขตที่มีอากาศเย็นจัด ก่อให้เกิดหิมะหรือเกิดก้อนน้ำแข็งทึบ เมื่อตกลงมาบนพื้นโลกยังไม่ละลายหมด เรียกว่า “ลูกเห็บ” บางแห่งมีขนาดโตเท่าฟองไข่ เรียกว่า “ลูกเห็บหิน” (hail)

ฝนฟ้าคะนอง

ฝนที่เกิดจากภูเขา

ฝนที่เกิดจากอากาศร้อนปะทะอากาศเย็น

ลักษณะฝนประเภทต่าง ๆ ในโลก

stone) โครงสร้างภายในเป็นน้ำแข็งหุ้มเป็นชั้น ๆ คล้ายหัวหอม มีสีขาวขุ่น ลูกเห็บที่เกิดจากพายุฟ้าคะนองนี้จะเกิดในเขตอบอุ่นมากกว่าในเขตร้อน เพราะเบื้องบนมีอุณหภูมิของอากาศเย็นกว่า

2. เกิดจากแนวปะทะของมวลอากาศ (Frontal Thunderstorm) เกิดจากมวลอากาศเย็นและมวลอากาศร้อนที่มีความชื้นมากเคลื่อนที่มาปะทะกัน โดยเฉพาะการเกิดแนวปะทะอากาศเย็นจะผลักดันให้มวลอากาศร้อนช้อนอยู่บน และเคลื่อนที่ยกตัวสูงขึ้นจนเกิดเมฆคิวมูโลนิมบัส และมีพายุฟ้าคะนองเกิดขึ้น พายุนี้เกิดได้ทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน เพราะไม่ได้เกิดจากการพาความร้อนของอากาศบนพื้นโลก

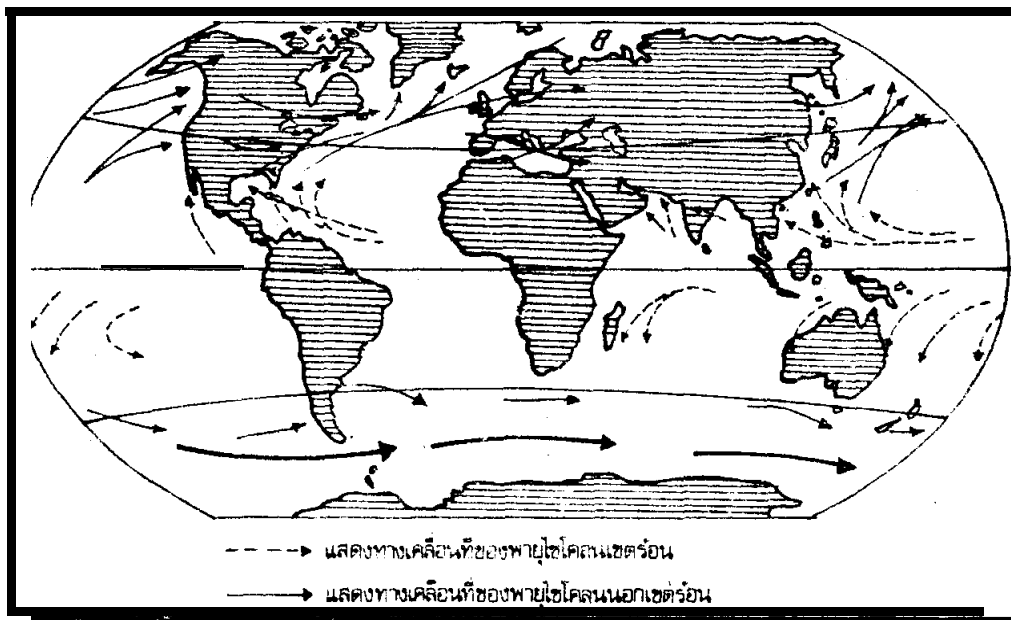
3. เกิดจากแนวปะทะบริเวณภูเขา (Orographic Thunderstorm) เกิดจากมวลอากาศร้อนที่มีความชื้นเคลื่อนตัวขึ้นไปตามลาดเขา จนเกิดอุณหภูมิลดลงกลั่นตัวเป็นเมฆก้อน และพายุฟ้าคะนอง ทำให้มีฝนตกหนักด้านรับลมหรือด้านหน้าของเทือกเขา พายุฟ้าคะนองแบบนี้มีลักษณะการเกิดคล้ายคลึงกับพายุที่เกิดจากการพาความร้อน

ข. พายุหมุน คือพายุที่พัดด้วยความเร็วลมแรงปานกลางจนถึงแรงจัด เป็นลมที่พัดหมุนเข้าสู่ศูนย์กลางความกดอากาศต่ำ ทำให้เกิดเมฆมากมีดกริมมีฝนตก ลมนี้จะพัดทวนเข็มนาฬิกาในซีกโลกเหนือ และพัดตามเข็มนาฬิกาในซีกโลกใต้ ส่วนแอนติไซโคลน (Anticyclone) หมายถึงสภาพศูนย์กลางความกดอากาศสูงเคลื่อนที่ออกจากศูนย์กลางไปสู่บริเวณที่มีความกดอากาศต่ำ ถ้าเกิดบริเวณใดทำให้บริเวณนั้นท้องฟ้าโปร่ง ปราศจากเมฆ อากาศเย็นสบาย ลมนี้จะพัดตามเข็มนาฬิกาในซีกโลกเหนือ และพัดทวนเข็มนาฬิกาในซีกโลกใต้

พายุหมุน (Cyclone) แบ่งเป็น 3 ชนิด คือ

1. พายุหมุนในเขตละติจูดกลางและละติจูดสูง (Middlelatitude หรือ Extratropical Cyclone) เกิดขึ้นในเขตละติจูด 35—65 องศาเหนือและใต้ เกิดสลับกับแอนติไซโคลน พายุหมุนนี้เกิดจากมวลอากาศเย็นจากขั้วโลกเคลื่อนตัวมาปะทะกับมวลอากาศอุ่นทางภาคใต้เป็นแนวปะทะอากาศขั้วโลก ในเขตนี้จะมีมวลอากาศที่มีความกดอากาศสูงเคลื่อนที่เข้ามาในเขตความกดอากาศต่ำด้วย พายุหมุนในเขตนี้จึงมี 2 แบบ คือ พายุหมุนเข้าทำให้อากาศเลว ท้องฟ้ามีดกริมมีฝนตก และพายุหมุนออกทำให้ท้องฟ้าโปร่ง อากาศหนาวเย็น อุณหภูมิต่ำ พายุหมุนที่เกิดในเขตนี้มีความเร็วขนาดดีเปรสชันเท่านั้น

เขตที่เกิดพายุไซโคลนได้แก่ ชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกของทวีปอเมริกาเหนือ เคลื่อนที่ไปทางตะวันออกเฉียงถึงชายฝั่งตะวันตกของทวีปยุโรป เขตเมดิเตอร์เรเนียน ชายฝั่งตะวันตกและตะวันออกเฉียงของมหาสมุทรแปซิฟิก ในซีกโลกใต้มีพายุหมุนเกิดรุนแรงกว่าในซีกโลกเหนือ เพราะมีพื้นน้ำแผ่เป็นบริเวณกว้างกว่า นอกจากนั้นยังมีพายุหมุนทางภาคใต้ของทวีปแอฟริกา และตอนใต้ของทวีปออสเตรเลียด้วย

2. พายุหมุน (ไซโคลน) ในเขตร้อน (Tropical Cyclone) เกิดในเขตมหาสมุทรระหว่างละติจูด 8–15 องศาเหนือและใต้ เป็นพายุที่หมุนเข้าสู่ศูนย์กลางความกดอากาศต่ำด้วยความเร็วสูง ต้นกำเนิดไม่ได้เกิดบริเวณศูนย์สูตรเพราะมีแรงหนีศูนย์กลางต่ำมาก ส่วนใหญ่เกิดเหนือพื้นน้ำในฤดูร้อนหรือต้นฤดูใบไม้ร่วง ซึ่งมีอุณหภูมิสูงกว่า 27.8 องศาเซลเซียส (82° ฟ)

บริเวณสำคัญที่ทำให้เกิดพายุหมุนในเขตร้อนได้แก่

- ทะเลจีนใต้ และทะเลจีนตะวันออก
- หมู่เกาะฟิลิปปิน ใต้หวัน และญี่ปุ่น
- หมู่เกาะอินเดียตะวันตก ทะเลแคริบเบียน และอ่าวเม็กซิโก
- หมู่เกาะมาดากัสการ์ และทะเลอาหรับ
- หมู่เกาะฟีจี ซามัว และชายฝั่งตะวันออกของทวีปออสเตรเลีย

พายุหมุนนี้เกิดรุนแรงในเดือนสิงหาคม และต้นเดือนกันยายน (ประมาณร้อยละ 60 ของจำนวนที่เกิดทั้งหมด) ร่องลงไปได้แก่ปลายเดือนกันยายน เดือนตุลาคม (ร้อยละ 25) ส่วนเดือนมิถุนายน–กรกฎาคมเกิดน้อย (ร้อยละ 15)

พายุหมุนแบ่งการเรียกชื่อตามอัตราความเร็ว 3 ชนิดคือ

- พายุดีเปรสชัน มีความเร็วของลมที่พัดเข้าสู่ศูนย์กลางไม่เกิน 61 กิโลเมตรต่อชั่วโมง (33 นอต)

– พายุไซร่อน มีความเร็วของลมที่พัดเข้าสู่ศูนย์กลาง 62–117 กิโลเมตรต่อชั่วโมง (34–63 น็อต)

– พายุไต้ฝุ่น เฮอริเคน (สลาตัน) ไชโคลน บาเกียว มีความเร็วมากกว่า 118 กิโลเมตรต่อชั่วโมง (64 น็อตขึ้นไป)

พายุหมุนที่เกิดในมหาสมุทรต่าง ๆ มีชื่อเรียกเฉพาะแตกต่างกันไป เช่น พายุเฮอริเคน หรือสลาตัน ใช้เรียกพายุหมุนที่เกิดในเขตหมู่เกาะอินเดียตะวันตก พายุไซโคลนในเขตมหาสมุทรอินเดีย พายุไต้ฝุ่นในเขตทะเลจีนใต้ และพายุบาเกียวในหมู่เกาะฟิลิปปิน

นอกจากนี้อุตุนิยมวิทยาโลกยังกำหนดชื่อพายุไว้ 4 ชุด สำหรับเรียกชื่อพายุไซร่อนในเขตมหาสมุทรแปซิฟิกโดยเรียงลำดับจาก A-Z ฉะนั้นทุกชุดจะมีชื่อพายุเรียกตามลำดับเมื่อหมดชุดที่ 1 ก็ขึ้นชุดที่ 2, 3 และ 4 แล้วจึงเริ่มชุดที่ 1 ใหม่ การกำหนดชื่อนี้หลาย ๆ ปี จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่บ้างตามความเหมาะสม เช่น แอเรียต เอลซี ฟรอสซี เฮเลน เบตตี ซูซาน ฯลฯ

พายุหมุนในเขตร้อนเกิดขึ้นในบริเวณกว้าง มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 150–500 กิโลเมตร ลักษณะทั่วไปจะมีฝนและลมพัดรุนแรงในบริเวณศูนย์กลาง ฝนจะตกด้านหน้ามากกว่าด้านหลังของศูนย์กลางประมาณ 5–8 กิโลเมตร เป็นเขตลมสงบ

3. พายุทอร์นาโด (Tornadoes) เป็นพายุหมุนที่มีความรุนแรงและร้ายแรงที่สุด แต่เกิดในบริเวณแคบ ๆ โดยมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 100–500 เมตรเท่านั้น แต่ความเร็วของลมอาจถึง 800 กิโลเมตร (500 ไมล์) ต่อชั่วโมง พายุนี้เคลื่อนที่ไปได้ช้ามากประมาณ 32–80 กิโลเมตรต่อชั่วโมง พายุทอร์นาโดนี้เกิดได้ทั้งในเขตร้อนและเขตอบอุ่น

พายุทอร์นาโดเกิดมากในภาคกลางและภาคใต้ของสหรัฐอเมริกา พายุนี้ไม่เกิดในเขตภูเขาหรือป่าไม้ ส่วนใหญ่เกิดในฤดูใบไม้ผลิและฤดูร้อน

ลักษณะที่แปลกของพายุทอร์นาโด คือ เมฆมีลักษณะเป็นลำสีดำคล้ายปล่องหรือวงช้าง หมุนเป็นเกลียวขึ้นจากเมฆคิวมูโลนิมบัสลงมาถึงพื้นดิน เกิดจากลมที่พัดแรงจัดมาก

พายุทอร์นาโดเกิดจากมวลอากาศเย็นและแห้งเคลื่อนที่มาพบกับมวลอากาศร้อนและชื้น ทำให้อากาศร้อนลอยตัวถูกมวลอากาศเย็นซ้อนอยู่เบื้องล่าง และเคลื่อนที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดเมฆหนาที่บอบอยู่เหนือปล่อง ใจกลางของปล่องมีลักษณะเป็นสูญญากาศและเป็นตัวทำลายสิ่งกีดขวางให้พังพินาศเสียหายได้อย่างรวดเร็ว

พายุทอร์นาโดนี้ถ้าเกิดในพื้นที่ หรือทะเลมหาสมุทร จะทำให้น้ำถูกดูดเป็นลำพุ่งสูงขึ้นเหนือผิวน้ำประมาณ 3–4 เมตร เรียกว่า “น้ำถล่มน้ำ” (Waterspout)

ในประเทศไทยมีพายุลักษณะคล้ายทอร์นาโดเกิดขึ้นในฤดูร้อน แต่ความเร็วลมน้อยกว่ามาก เมื่อพัดผ่านบริเวณใดจะทำให้บ้านเรือนและต้นไม้เสียหายได้

การพยากรณ์อากาศ

การพยากรณ์อากาศมีคุณค่าสำคัญต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ในโลกอย่างมหาศาล
เช่น

- การบินภายในและภายนอกประเทศ
- การเดินเรือในทะเลมหาสมุทร
- การเกษตรกรรมและการทำสวนผลไม้
- การประมง
- การสงคราม
- การคมนาคมขนส่ง

กรมอุตุนิยมวิทยาที่มีหน้าที่ตรวจและรายงานอากาศโดยตรง ต้องอาศัยความร่วมมือจากสถานีตรวจอากาศของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งยามฝั่ง เครื่องบิน เรือกลางทะเลมหาสมุทร บอลลูน ฯลฯ

การตรวจอากาศต้องอาศัยข้อมูลจากอุณหภูมิ ความชื้น ความเร็วลม จำนวนเมฆ ปริมาณน้ำฝน และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบรรยากาศ

คำถามและกิจกรรมเสนอแนะ

ก. คำถาม

1. บรรยากาศบนพื้นโลกมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ พืชและสัตว์อย่างไร อธิบาย
2. บรรยากาศคืออะไร จำแนกได้เป็นกี่ชั้น ชั้นใดเกี่ยวข้องกับมนุษย์มากที่สุด ให้เหตุผลประกอบด้วย
3. องค์ประกอบสำคัญอะไรบ้างที่ช่วยควบคุมสภาพอากาศและภูมิอากาศบนพื้นโลก อธิบาย
4. จงอธิบายความหมายของเรื่องต่อไปนี้โดยสรุป

– บาร์โรมิเตอร์	– แอนนิโมมิเตอร์
– ไฮโกรมิเตอร์	– ความกดเสมอภาค
– อุณหภูมิมิเตอร์	– ไอโซไฮท์
– กระแสอากาศ	– ลม
5. ลมบนพื้นผิวโลกเกิดขึ้นได้อย่างไร แบ่งเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง
6. ลมประจำปีเกิดขึ้นได้อย่างไร แบ่งเป็นกี่เขต ให้เขียนแผนภูมิแสดงเขตความกดอากาศ และลมประจำปีบนพื้นโลกมาพร้อมกับชื่อลมประจำปีด้วย
7. ลมประจำถิ่น แตกต่างกับลมประจำฤดูอย่างไร อธิบาย
8. ลมประจำเวลาเกิดขึ้นได้อย่างไร อธิบาย
9. ลมพายุเกิดขึ้นได้อย่างไร จำแนกได้ที่ชนิด ยกตัวอย่างการเกิดพายุฟ้าคะนองในเขตร้อนมาพอเข้าใจ
10. พายุฟ้าคะนองเกิดได้ที่แบบ อะไรบ้าง ยกตัวอย่างมา 2 แบบ
11. พายุหมุนคืออะไร แบ่งออกเป็นกี่ชนิด ยกตัวอย่างพายุหมุนในเขตร้อนมาพอเข้าใจ
12. พายุหมุนไต้ฝุ่น มีความแตกต่างกับพายุไซนร้อนและทอร์นาโดอย่างไร อธิบาย

ข. กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้
  - ให้แบ่งกลุ่มนักเรียนเลือกเขียนรายงานจากหัวข้อเรื่องต่อไปนี้
    - ก. บรรยากาศที่ห่อหุ้มโลก
    - ข. ชั้นของบรรยากาศ
    - ค. องค์ประกอบของลมฟ้าอากาศและภูมิอากาศ
    - ง. ความชื้น เมฆ และหมอก
    - จ. หยาดน้ำฟ้า
    - ฉ. ลมและการหมุนเวียนของลมบนพื้นโลก
  - ให้แบ่งกลุ่มนักเรียนร่วมกันจัดภาพปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับบรรยากาศบนพื้นโลก
  - ให้นักเรียนส่งตัวแทนออกมารายงาน และอภิปรายร่วมกันตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมาย
2. แบ่งกลุ่มให้นักเรียนจดสถิติลมฟ้าอากาศประจำวันของท้องถิ่นที่จะปฏิบัติได้ เช่น
  - วันที่กอุณหภูมิสูงสุดต่ำสุดประจำวัน
  - วันที่ความกดดันของบรรยากาศ เวลาเช้า กลางวัน และตอนเย็น
  - วันที่ปริมาณน้ำฝน และความชื้นจากเครื่องมือ
  - วันที่ลักษณะเมฆ หมอก ประจำวัน ฯลฯ
3. ร่วมกันจัดทำป้ายนิเทศแสดงมาตราส่วนความเร็วลมของโบฟอร์ต
4. เชิญวิทยากรจากกรมอุตุนิยมวิทยา กรมอุทกศาสตร์ ฯลฯ มาบรรยายให้นักเรียนฟังเป็นพิเศษ
5. จัดทัศนศึกษาออกสถานที่ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ เช่น
  - ไปศึกษาและดูการปฏิบัติงานของกรมอุตุนิยมวิทยา
  - ไปพักผ่อนในเขตภูเขาและชายทะเล เพื่อเปรียบเทียบอุณหภูมิของภูมิอากาศในภูมิภาคต่าง ๆ หรือในเขตที่มีลักษณะภูมิประเทศแตกต่างกัน